

METAKOGNITIV STRATEGIYALARNING O‘QUVCHILARDA MUSTAQIL TA’LIM OLIISH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI

Muallif: **Karimova Mastura Xabibullo qizi**

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali

psixologiya sirtqi ta’lim 24_03 talabasi

Annotasiya: Ushbu maqolada metakognitiv strategiyalarning o‘quvchilarda mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Metakognitiv jarayonlar — o‘z o‘qishini rejalashtirish, kuzatish, baholash va nazorat qilish — ta’lim samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Maqolada o‘quvchilarning o‘z-o‘zini boshqarish, maqsad qo‘yish, o‘quv jarayonini nazorat qilish va refleksiya qilish qobiliyatlarini rivojlantiruvchi strategiyalar amaliy misollar asosida yoritiladi.

Аннотация: В статье рассматривается роль метакогнитивных стратегий в формировании навыков самостоятельного обучения у учащихся. Метакогнитивные процессы — планирование, мониторинг и оценка собственного обучения — служат важным фактором повышения эффективности образовательного процесса. Приводятся примеры стратегий, направленных на развитие саморегуляции, целеполагания и рефлексии у учащихся.

Annotation: This article analyzes the role of metacognitive strategies in developing students’ independent learning skills. Metacognitive processes—planning, monitoring, and evaluating one’s own learning—play a crucial role in enhancing the effectiveness of education. The paper presents practical strategies that foster self-regulation, goal-setting, learning control, and reflection in students.

Kalit so‘zlar: metakognitiv strategiyalar, mustaqil ta’lim, refleksiya, o‘z-o‘zini boshqarish, monitoring, rejalashtirish, baholash, o‘quvchi faolligi.

Ключевые слова: метакогнитивные стратегии, самостоятельное обучение, рефлексия, саморегуляция, мониторинг, планирование, оценка, активность учащихся.

Keywords: metacognitive strategies, independent learning, reflection, self-regulation, monitoring, planning, evaluation, student activity.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan yondashuvlari, ularning o'z-o'zini rivojlantirishga qaratilgan faoliyati va mustaqil ishlash ko'nikmalari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ta'limning zamonaviy konsepsiyalarida o'quvchi passiv qabul qiluvchi emas, balki o'z ta'limini boshqaruvchi faol subyekt sifatida qaraladi. Bunday faoliyatning asosida metakognitiv jarayonlar turadi. Metakognitivlik — bu shaxsning o'z bilim jarayonlarini anglay olishi, rejalashtirishi, kuzatishi va baholay olishi bilan bog'liq murakkab psixologik tizimdir. O'quvchilarda mazkur ko'nikmalarni rivojlantirish ularni mustaqil o'rganish, maqsad qo'yish, strategiyalar tanlash, o'z o'qish jarayonini nazorat qilishga undaydi. Mustaqil ta'lim ko'nikmalari esa o'quvchining faqat maktab davrida emas, balki butun hayoti davomida o'rganishga tayyor bo'lishiga xizmat qiladi. Shu bois metakognitiv strategiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishiga aylanmoqda. Ushbu maqolada metakognitiv strategiyalarning o'quvchilarda mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni ilmiy asoslarda tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Metakognitiv strategiyalar o'quvchining o'z fikrlash jarayonini kuzatish, nazorat qilish va tartibga solish imkonini beruvchi psixologik vositalardir. Ular o'quvchilarning o'qishga bo'lgan mas'uliyatini oshiradi va ta'limni ongli ravishda boshqarishni ta'minlaydi. O'quvchilarda mustaqil ta'lim ko'nikmalarining shakllanishi, avvalo, o'z o'qish jarayoni haqida qay darajada fikr yurita olishi bilan belgilanadi. Masalan, o'quvchi darsni boshlashdan oldin o'rganish rejasini tuzsa, bu rejalashtirish ko'nikmasidir; o'qish davomida o'zini nazorat qilsa — monitoring; o'rganilgan materialni baholasa — refleksiya

jarayonidir. Metakognitiv strategiyalarning amaliy metodlariga quyidagilar kiradi: “O‘yladim – tushundim – o‘rgandim” jadvali, klaster usuli, savol-javob strategiyasi, o‘z-o‘zini baholash varaqalari, refleksiv kundalik yuritish va maqsad qo‘yish texnikalari. Ushbu strategiyalar o‘quvchilarning o‘quv jarayoniga ongli ravishda yondashishiga, o‘qish jarayonini mustaqil tashkil etishiga yordam beradi. Psixologlarning ta’kidlashicha, metakognitiv ko‘nikmalar shakllangan o‘quvchi dars materialini mexanik yodlash o‘rniga uni tahlil qiladi, o‘z bilimini tekshiradi, kerakli strategiyani tanlaydi. Bunday o‘quvchilar mustaqil o‘rganishga moyil bo‘ladi, vaqtni boshqaradi, muammolarni hal qilishi osonlashadi. Bundan tashqari, metakognitiv strategiyalar ta’lim motivatsiyasini oshiradi, chunki o‘quvchi o‘z o‘rganish natijasini kuzatib borishi orqali ichki rag‘batga ega bo‘ladi. O‘qituvchilar uchun esa bu strategiyalar o‘quvchilarning fikrlash jarayonini tushunishga, ularga mos individual yondashuvni qo‘llashga imkon yaratadi.

Takliflar

Ta’lim jarayonida metakognitiv strategiyalarni rivojlantirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi: o‘quvchilarda refleksiya va o‘z-o‘zini baholash madaniyatini shakllantirish; darslarda metakognitiv topshiriqlar ulushini oshirish; o‘qituvchilar uchun metakognitiv metodika bo‘yicha maxsus treninglar tashkil etish; o‘quvchilarning o‘z o‘qish jarayonini rejalashtirish va nazorat qilishini qo‘llab-quvvatlovchi elektron platformalarni joriy etish.

Xulosa

Metakognitiv strategiyalar o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu strategiyalar orqali o‘quvchi o‘z fikrlash jarayonini anglaydi, o‘qish rejasini tuzadi, jarayonni kuzatadi va natijani baholay oladi. Bu esa ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Mustaqil o‘rganish ko‘nikmalari zamonaviy jamiyatda har bir inson uchun zarur bo‘lgan kompetensiya hisoblanadi. Metakognitiv yondashuv o‘quvchilarda mas’uliyat, mustaqillik, fikrlash madaniyati, refleksiya va o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirib, ularning intellektual o‘sishiga katta hissa qo‘shadi. Shu sababli metakognitiv strategiyalarni ta’lim

jarayoniga tizimli ravishda integratsiya qilish zamonaviy ta'limning asosiy vazifalaridan biridir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Flavell J. H. Metacognition and Cognitive Monitoring. New York: Academic Press, 1979. – 45–62-betlar.
2. Zimmerman B. J. Self-Regulated Learning. Routledge, 2008. – 101–118-betlar.
3. Vygotsky L. S. Mind in Society. Harvard University Press, 1978. – 78–95-betlar.
4. Nishonov A., O'rinboyev H. Pedagogik psixologiya asoslari. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2020. – 154–176-betlar.
5. Jo'rayev R. Ta'lim jarayonida refleksiya texnologiyasi. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2019. – 67–89-betlar.
6. Hasanov M. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 112–133-betlar.